

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

18374

891.99

8^A-38

190-2714

12003

ԹՌԶՆԻԿ

891.99

Տ-ՅԵ ա. ՋԱՆԱԶԱՆ

ԻՆՆԱՏԵՂՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ե Ի

ԱՄԵՆԱՆՈՐ ԵՐԳԵՐ

Մի՛ դիւ համայն, ո՛ր բանախոյզ,
Ընդ շախտոյս գրեալիք.
Ձի թէպէտ մեծ հոռնիմ ողկոյզ,
Սակայն մանրիկ տամ քեզ ճի՛ռ:
Մ Ա Ե Ր :

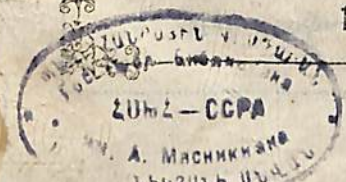
Էշխապատիրութիւն

ԷՄԻՆԵՅ ՏԵՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՅ

ԵՐԵՒԱՆ

Ի Տպարանի Քաղաքիայ Գ. Յոյզեանց:

1876

11503
1001

00037

2134-2051

Дозволено Цензурою Тифлисе. 29 Сентября
1875 года.

20511
20512

ԻՄ ԹՈՉՆԻԿՆ

Ահա եկաւ իմ թռչնիկ,
Չեղ մօտ երգեր երգելու
Եւ մի քանի ճիշտ անցքեր,
Հանդարդ հեղիկ պատմելու:

Թէպէտ դիտեմ սորանում
Շատ թերութիւն կգտնէք,
Բայց յուսով եմ ժպտալով
Ներողամիտ կլինէք:

Ի հարկէ սա չէ եկել՝
 Իբրև հմուտ մի երգիչ,
 Եսլ կամենում է լինել՝
 Չեզ մի միայն զբօսնիչ:

Ողջոյն տուէք ուրեմն՝
 Եսս նորակէ թռչնիկին,
 Եւ փափազով լսեցէք,
 Սորա մեղմիկ երգերին:

էղինակ:

Մայիսի 6-ին
 1875 թուին
 Երևան:

ՑՆՆԱ.

Իմ թռչնիկը:	III
Երգ ի զիմաց օրիորդի առ պատանին. . .	9
Մաչ Երբայորդոյ ի պատերազմի:	13
Մեր ազգի անցեալ և ներկայ զրու- թիւնը:	15
Ուսիր որդի, ուսիր հոգի, ժամանա- կըդ ոսկի է:	19
Գարուն:	33
Երգ:	35
Հինգերորդ դարում բանդարկուած Հայի արտասուքը:	37
Սիրոյ նշոյլ:	40
Լուանոց:	42
Եւազակապետի ողբը:	49
Իմ անբախտութիւնը:	52

Ամուսնութիւն:	55
Մի քանի խօսք Քանդուին:	57
Սերջին հայեացք Մոսկուայի և նորա շքակայքի վերայ:	63
Պարտեզ:	67.
Մեր տան տիրոջ քննութիւնը դը- րուածոցս համար:	69
Անցեալ կիւրակէ օրուայ յիշողու- թիւնք:	74
Համախոյ երկրաշարժք:	77
Սարգ:	81
Սիւրակէ:	83
Հրաշայի զիպուած:	85
Օանսթութիւններ:	113
Գլբխ տպագրութեանը յարգելի նպաստողներին:	117
Սարևոր ծանուցումն:	120

Ս ԵՏԻՔ:

ԲՆՆԵԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
 և
 ԱՄԵՆԱՆՈՐ ԵՐԳՆԵՐ

Կենսական	55
Մի քանի խոսք	57
Սուրբ Գրքի մասին	63
Պարտեզ	67
Մեր անձնական քննությունը	71
ՊԵՏՐՈՍԱՊՈՒԼՈՍԻ ԵՎ ՊԱՅՏՈՍԻ ԱՊՈՍՏՈՆԱՆԻ	
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	75
ՊԵՏՐՈՍԱՊՈՒԼՈՍԻ ԵՎ ՊԱՅՏՈՍԻ ԱՊՈՍՏՈՆԱՆԻ	
Սուրբ Պետրոսի Գրությունները	81
Սուրբ Պապի Երկրորդի Գրությունները	85
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	89
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	93
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	97
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	101
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	105
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	109
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	113
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	117
Սուրբ Պետրոսի և Պապի Երկրորդի Գրությունները	121

ՆԲԳ

Ի ԴԻՄԱՅ ՕՐԻՈՐԴԻ ԱՌՊԵՏՏՆԻՆԵ

Ըստ եղանակին.

Գիշեր ցորեկ կհառաչեմ ան օրիորդ քո սիրուդ, Սև աչքերուդ վարդ սյտերուդ զարնուեցայ ի՞նչ օգուտ:

Այն օրուանից երբ քեզ տեսայ, ո՛վ քաղցրիկ իմ պատանի, Սերոյ նշոյլ իմ սրտուժը, որպէս բորբոք փայլեցաւ:

Բայց բազդս ասաց. չէ՛, ի դուր է այդ
բորբոքուած քո սէրը
Եւ աչերս նաշխուն, սիրուն արտասուքով
լցուեցաւ:

Բայց ի՞նչ անեմ, ես չգիտեմ. հարում
եմ ես և մաշում,
Մոռացել եմ ծնողացս, միայն քեզ եմ
ճանաչում:

Իսկ դու այդպէս անգթաբար՝ ինձանից ես
հեռանում
Եւ բորբոքուած իմ սուրբ սէրը ոտընա-
կոխ ես անում:

Եհա և ես արտասուելի քո ոտերը ընկ-
նում եմ,
Որ միայն լսեմ քեզնից այսքան. "Ես ևս
քեզ սիրում եմ",:

Մի՛թէ, անդու՛թ, չես մեղքանում, ու
մեռաւ մե
բաժաղիկ հասակիս,
Որ մինչև այժմ ինձ տանջում ես, այ-
սօցիս զմե ցոյրում սիրտս և հոգիս:

Եմեայն ժամ քեզ տեսնելիս, պատանի
դու, կարծես թէ,
Ես թշուառս մի նոր հոգի և մի նոր
կեանք եմ ստանում:

Բայց ինձ բազդս դարձեալ ասաց՝ չար
ժպիտով յատկապէս.
"Հեռացիր դու երբ տեսնում ես, որ նա
քեզի չի սիրում",:

Քանիցս անգամ կամեցել եմ մեր ծաղ-
կազարդ այգումը,
Եռնել քեզ հետ ի միասին մեր սուրբ սի-
րոյ զօրջը,

Որ յայտնէինք մեկզմեկու՝ խորհուրդներս
 մի առ մի
 Եւ անբաժան ուրախութեամբ՝ փառք
 տայինք մեր Արարչին:

Ոհ, երեւի իմ փառ բաղդին չէ հաճոյ
 մեր սուրբ սէրը,
 Որ մինչև այժմ չեն պակասում՝ աչքիցս
 լաց ու սուղը:

Օգոստոսի 3-ին

1871 թուին

Պարցարի զիւղում:

ՄԱՀ
 ԵՐԻՆՅՈՐԴՈՅ Ի ՊԵՏԵՐԸ.Ք.
 ՄԻ:

Ըստ եղանակին.

Յուրաք փչեց, ձմեռ սաստիկ.
 Չիւնը ծածկեց գետինը,
 Ամենայն մարդ մտաւ իւր տուն,
 Պատսպարուիլ ցրտիցը:

Մ. Նալբանդեանց:

Ով սիրելի դու որդեակ իմ,
 Ախ, յաւիտեան ննջեցիր,
 Բազմացուցիր և վշտեր իմ
 Եւ ինձ միայն թողեցիր:

Առջ էիր վարդանման
 Բուսած, ծաղկած, մեծացած,
 Իսկ այժմ քո անշունչ մարմին,
 Ոհ, առաջիս է դրած:

Իչ չեմ կարող ես առանց քեզ՝

Պատերազմի մէջ կռուել:

Իչ չեմ կարող ես առանց քեզ՝

Յաղթութիւն շարունակել:

Դու էիր իմ ձեռաց ոյժը,

Դու էիր իմ և կեանքը,

Իսկ առանց քեզ թող չլինի՝

Թէկուզ բոլոր աշխարհը:

Որովհետև սպանուեցար՝

Արդապաշտաց չար ձեռքով,

Թող ուրեմն ինձ սպանեն,

Արիւնահեղքո սրով:

Յունկարի 31-ին

1869 թուին

Մոսքուա:

ՄԵՐ ԱՉԳԻ

ԱՆՑԵԱԼ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅ

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ (1):

(Գ Գ Գ Գ Գ)

Անցան օրեր, տարիք, դարեր:

Անցան Պարսից բռնութիւնք,

Մեր խեղճ ազգից արդ վերացան՝

Անցա մոլի յարձակմունք:

Ամեն տարի, ամեն ամիս,
 Հայն պատերազմ կտեսնէր՝
 Եւ նորա մէջ նորա արիւն,
 Ոհ, անխնայ կթափուէր:

Ամեն րոպէ նա պատրաստ էր՝
 Իւր թշնամեաց յարձակման.
 Այս, այսպիսի տանջանքներով,
 Մանուկ էր սև գերեզման:

Սամ մտնում էր նա գերեզման,
 Սամ թափում էր իւր արիւն,
 Սամ բանդարկուած չարչարուում էր՝
 Փառք տարով իւր Աստրճուն:

Ահ՝ այսպիսի դառն օրերով
 Տարեք, դարեր անցուցին
 Եւ բիւրաւոր մարդ նորանից
 Օգնքը ձեռին գոհուեցին:

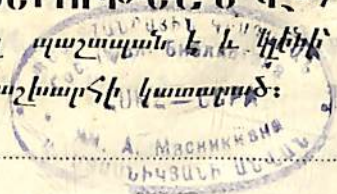
Իսկ այժմ Հայն՝ ունհող, հանգիատ,
 Գոցանից է ազատուած
 Եւ միմիայն իւր տնային՝
 Գործերով է զբաղուած:

Իչ չի սպասում նա թշնամեց՝
 Հալածանքներ կրելու,
 Իչ չի ստիպուում Պարսիկներից՝
 Արբակապաշտ լինելու:

Նա պաշտում է իւր հաւատը,
 Նա խօսում է իւր լեզուն
 Եւ աներկիւղ նա սիրում է
 Իւր Հայրենիք, Հայութիւն:

Որովհետև աջն հովանի,
 ԿԵՅՍԵՌՈՒԹԵԱՆ ՎԷՏ ՌՈՒՍԱԿ,
 Մեղ պաշտարան է և կենդի
 Մինչ աշխարհի կատարած:

1002
 3016
 3047

Եկէք ուրեմն, ո՛վ Հայ եղբարք, Ի
 Եկէք փառք տանք Արարչին, Եւ զփառքս
 Եւ խնորհնք մենք երկայն կեանք՝ Եւ
 ԱՂԼԻՔԱՆՆԻՐ ԿԵՅՍԵՒՆՆԻՐ

Յուլիսի 18-ին
 1875 թուին
 Երևան:

ԵՍՏ
 ԵՍՏ

ՈՒՍԻՐ ՈՐԴԻ, ՈՒՍԻՐ ՀՈՐԻ,
 ԺԵՍՆՆԵԿԻ ՈՍԿԻ Լ՝ (2)

Թագաւորի մէկ որդին
 Ուսումնարան էր գնում
 Եւ շատ համեստ բարքով վարւում
 Իւր լեզուն էր ուսանում:

Մի օր նորան իւր ընկերքը՝
 Քաղցր սիրով մտակցան,
 «Եկէք գնանք այսօր բաղնիք»
 Եացին և միացան:

Ուրախութեամբ նա ընդունեց
 Իւր ընկերաց խնդիրքը,
 Ձեռք բռնելով ուրախ սրտով,
 Գիմեցին դէպ բաղնիքը:

Այնտեղ անցրին երկար միջոց,
 Լողացան և դուրս ելին,
 Իսկ ժառանգը հարուստ գոլով՝
 Օտխար վերան թողեցին:

Բայց միևնոյն իսկ բուսէին,
 Դժբաղտաբար ժառանգի,
 Գրպանին փող տաած բանը՝
 Չերևեցաւ բնաւին:

Բաղնիսպանը ասաց. «Ե՛ղբարք,
 Դուք լողացաք և ելէք,
 Բայց և այնպէս դուք իմ փողը՝
 Ամենևին չտուէք:

Ուրեմն ես շատ խնդրում եմ՝
 Իմ վարձը շուտ ինձ տուէք,
 Յետոյ ինչպէս կկամենաք՝
 Այնպէս էլ դուք կարգադրէք:»

— Բարի ջան, այդ պարտքը իմն է,
 Պատասխանեց ժառանգը,
 Բայց ի՞նչ անես, դժբաղդաբար
 Դատարկ է իմ դրպանը,

Բայց դու, ոչինչ մի նեղանաւր,
 Ո՛վ բաղնիսպան սիրելի,
 Փոխարէնը մի ձառ. կասեմ,
 Որ հաշուիցդ շատ անցնի:

Իհարկէ՛ ես շատ լաւ դիտեմ,
 Հաշիւդ հինգ բուբլի է,
 Բայց իմ ձառը պակաս պակաս՝
 Հարիւր ոսկու զին ունէ:—

„Տօ, ի՞նչ անեմ եւ ճառ—օճառ, Ո
 Ինձի միայն փոզ պէտք է, — քնդոյի Ն
 Փող եմ ատում եւ ոչ թէ ճնու, Յ
 Որ բաղնիսի հաշինն է՞: յ յմիսն, ՚

Այսպէս յամառ պատասխանեց ՝
 Բաղնիսպանը ժառանգին, ցմնայառաք
 Բայց այս խօսքով—կարծես քարով
 Խփեց նորա նուրբ սրտին: յ յպատա: ՚

Երբ ժառանգը այսպէս լսեց ՝
 Հանեց պալտօն զրեց զրաւ, յ
 Իսկ երբ զնայ իւր պալտաք՝
 Փողն ուղարկել խոստացաւ: յ

Բաղնիսպանը համաձայնեց ՝
 Եւ ամենը զուրս եղին, յ
 Բաժանուելով միմիանցից,
 Իւրեանց զործին զնացին: յ

Իսկ ժառանգը զնայ պալտաք, յ
 Մեծ մտածմանց մէջ ընկաւագոս յ յ
 Եւ իւր սիրուն թուխ աչքերը՝ յ
 Արտասուքով շրտաւստ իյացնանձ աչ, ՚

Թագաւորը երբ որ տեսաւ իս պոյ՝
 Որդուն տխուր և դառը՝ ցցնանձառաք
 Շուտ մտեցաւ և հարցրեց յ
 Փոփոխման իսկ պատճառը: յ յմիսն, ՚

Որդին լացով դարձաւ ասաց. յ
 „Տէր իմ, արդեօք մաքիլ է, յ
 Որ զու ինձ միշտ պատուիրէիր: ՚
 Թէ քո ժամը ոսկի է: յ քնդոյի Ն

Ուսիր, որդի, զու լաւ ուսիր իսկ
 Միշտ, հանապաղ ասէիր,
 Ուսումն է քեզ միշտ պիտանի,
 Յամենայն ժամ կրկնէիր: յ

Բայց ո՞ւր մնաց քո խօսքերը,
 Ո՞ւր է սորա օգուտը,
 Եւ ե՞րբ պիտի ինձի պէտք դայ՝
 Այս ձանձրալի ուսումը՝ :

Նոր սկսեց հօրը պատմել
 Պատահմունքը իւր գլխի,
 Բայց պահելով նա հօրիցը՝
 Բարկութիւնը իւր սրտի :

— Որդի, ասաց հայրը ժպտով,
 Մի վհատիր, ինձ լսիր,
 Շուտով գնա այն սենիակը
 Եւ հանդերձը քո փոխիր :

Իսկ յետոյ եկ շուտով ինձ մօտ,
 Ինձնից ակն ստացիր
 Եւ գնա դու վաճառանոց,
 Ու մեզ համար միս գնիր :

Շորդ փոխիր նորա համար,
 Որ քեզ մարդ չձանաչի,
 Քո մեծ անուան միս գնելը՝
 Պակասութիւն չբերի :—

Որդին հօրը հնազանդեց՝
 Առաւ ակը նորանից,
 Բայց տակաւին արտասուքը
 Թափւում էին աչքերից :

Կամաց, տխուր, քայլեց, հասաւ՝
 Միս ծախողի խանութը,
 Եւ խնդրեց այնքան միս տան,
 Որքան արժէր իւր ակը :

Մտադորձը առաւ ակը՝
 Այս կողմ այն կողմ շուռ տուեց,
 Երբ մի փոքր միջոց անցաւ,
 Բարկանալով ետ տուեց :

—Տօ՛, էս ի՞նչ ա, որ ես սըրան

Ա՛ր առնեմ ու միս տամ քեզ,

Սըրա դինն ա իսկ մի կոպէկ,

Ա՛յ նաչարի մէկ ու կէս:

Գնան, ազդ իլ իմ գլխեցը,

Ես շուշեքանց փող տալ չեմ,

Մէկ էլ որ գաս ըստեղարեք՝

Ա՛զիդ տարով դուս կանեմ:

Հըմ սըրան տեսք, տղերք,

Սըրա թահրին, շտորքին,

Սա բերեւ ա շուշե կտոր,

Որ խաբի ինձպէս մարդին: —

Ե՛յսպէս ասաց իւր ընկերաց

Եւ շատ բարձր ծիծաղաց,

Իսկ ժառանգը դայրանալով՝

Գարձաւ պալատը դնաց:

»Տէր իմ, ասան, ինչո՞ւ ես դու՝

Ե՛յսքան ինձի չարչարում,

Իմ պատիւը ուսման համար,

Ե՛յսպէս քարովը զարկում:

Շատ վշտացած կերպիւ դարձաւ,

Իրէն հօրը պարզ պատեց

Եւ արտօսըր գետի նման

Եւքերկցը վեր ածեց:

— Մի՛ վշտանար, քնոյցրիկ որդի,

Ե՛յդ դու միտքդ լաւ պահիր,

Ա՛ր առ, դնան, սոյն իսկ աղը՝

Ե՛կնազործի վաճառիր: —

»Ե՛լը, տէր իմ, մնազործը

Գորան շուշայ անուանեց,

Միմիայն, իսկ դորա համար

Նա ինձ այնպէս անպատուեց,»:

— Ես հասկացայ շատ լաւ, որդի,
 Բայց այդ միտքդ լաւ պահիր
 Եւ ինչպէս, որ քեզ ասացի,
 Գնա՛ շուտով վաճառիր:—

Եյս անդամիս թէպէտ նորան՝
 Գնալ կրկին ծանր էր,
 Բայց ինչ անես երբ որ հայրը
 Եյդ կատարել ստիպէր:

Նա ակամայ հնազանդեց՝
 Եռաւ դարձեալ նոյն աւր,
 Ծանր քայլով գնաց՝ հասաւ
 Եկնագործի խանութը:

Հանեց աւր վախվտելով՝
 Եկնագործին ցոյց տուեց,
 Որը ինչպէս որ զայն տեսաւ,
 Արայ պրծաւ ու խլեց:

— Եյ որդի, ի՞նչ տամ ես տրան,
 Հուտով ասա իմանամ,
 Բայց իմացիր. քսան ոսկի
 Ուրախութեամբ ես կտամ:

Տ՛ուր, ինչ որ դու կամենում ես,
 Քեզ է յայտնի ճիշտ զինք,
 Իսկ ինչ որ տաս՝ ես կնորունեմ,
 Պատասխանեց ժառանգը:

— Եթէ այդպէս է, սիրելի,
 Եհա երսուն ոսկի քեզ
 Եւ բացի այս մեծ զուամարից՝
 Ե՛ն մատանի, էս էլ քեզ:—

Ուրախ սրտով այն ժառանգը՝
 Եյն ամենը վեր առաւ
 Եւ խանութից զուրս գալուն պէս,
 Հատ շուտ պալատ նա հասաւ:

Իսկոյն ընկաւ իւր հօր զերկը՝
 Ուրախ սրտով նա հանեց՝
 Իւր զրպանից այն ոսկեքը
 Եւ իւր հօրը շուտ տուեց:

"Տէր իմ, ասաց, ինչո՞ւ համար"
 Մտազործը այն տխմար,
 Չվերկարաւ այն թանգ ակը,
 Բայց հայհոյեց անհամար: "

—Տեսնո՞ւք, որդի, միտըդ է երբ—
 Բաղնիս էիր զնացել
 Եւ փող տալու փոխարէնը
 Ճառ ասել իր⁽³⁾ կամեցել:

Բաղնիսպանը ինչ զիտէ թէ՛
 Ճառ ասացեալն ինչ բան է,
 Մտազործը ի՞նչ զիտէ թէ՛
 Անն ասացեալն ինչ բան է:

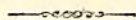
Բայց դու տեսնո՞ւք ակնագործը,
 Ինչպէս ձեռիցդ ելեց՝
 Տեսանելով ձեռիդ ակը,
 Իսկոյն ուղեղ զին զրեց:

Այնպէս է և քո ուսումը,
 Ով դու քաղցրիկ իմ որդի,
 Մի՛ նեղանար, մի՛ վշտանար
 Այդպէս շուտով, իմ հողի:

Ուսման ճաշակ ունեցողը
 Քեզ ամեն ժամ կվնդուի,
 Վիտութիւնդ տեսանելով,
 Իսկոյն նա զին կզնի:

Դու աւարտիր համբերութեամբ՝
 Քո այդ քաղցր ուսումը,
 Այն ժամանակ դու կլիմանաս
 Նորա անձախ օգուտը:

Ուսիր, որդի, ուսիր, հոգի,
 Ժամանակդ ոսկի է,
 Ուսումն է քեզ միշտ պիտանի,
 Որ մարդկութեան խի փառքն է:

Փետրվարի 19-ին
 1875 թուին
 Արևան:

ԳՆՄՈՒՆ:

(Փոխարդուելին ասելենից:)

Մեր Արկնային և Արարիչ Աստուածը,
 Լցրոց իւր ողորմութեամբ աշխարհը,
 Իւր Փրկչական առատ ձեռքը բանալով,
 Չարդարեց դաշտք և անտառք իւր խնամքով:

Ահա ծառեր զարդարուեցան կանաչով
 Եւ վարդենիք շքեղացան վարդերով,
 Ահա ծաղկանց կոկոմները բացուեցան
 Եւ զաշտերը խոտով, ծաղկով լցուեցան:

Ոչխարները չեն հեռանում դաշտերից,
 Սոխակները չեն անջատում վարդերից,

Գլխի միջին պար են բռնում ձկունքը,
Չառէ ի ծառ ոստոստում են թռչունքը:

Թռչունները ոստոստարով երգում են,
Ուրախ ուրախ ծրվարով ասում են.

„Ինչպէս ընէ, երեխայ, այս հովումը,
„Երի՛ այստեղ, հանգստացիր դաշտումը:

„Դու ըսւ ըիր, տես թէ ինչպէս ենք
երգում

„Եւ թէ ինչպէս մենք այս դարունն ենք
գովում:

— Մի՛ գովեցէք դուք դարունը, պատաս-
խանեց երեխայն,

Ե՛լ Ո՛վ որ, որ զայն ձեզ տուեց՝ գովեցէք
դուք միշտ՝ Նորանս:—

Յունվարի 18-ին
1875 թուին
Երևան:

Ե՛՛Գ:

(Մուկի Ի՛՛ Նայրենիս(†):)

„Նայրենիք սրբազան,
„Ի՛՛մ սիրուն աշխարհ,
„Թռչում եմ դէպ ի քեզ
„Նողովս անդադար.

Ե՛՛՛՛ վերջապէս իղձս
Ենշուշա կատարուեց
Եւ բորբոքուած սիրտս,
Տեսքդ ուրախացրեց:

Ե՛՛՛՛ս և քաղաքն
Եւ դաշտք հարազատք,
Ե՛՛՛՛ս և Մասինս
Եւ նորա գագաթ:

Քեզանից հեռացայ

Շատ տարիների,

Բայց դեռ չմոռացայ՝

Տեպ քո քաղցրալի,

Իմ քննոր Հայրենիք,

Բարձր դոչեցի

Եւ բոցակէզ սիրով՝

Եյս քեզ նուիրեցի:

Ե՛հ վերջապէս իղձս

Ենշուշտ կատարուեց

Եւ բորբոքուած սիրտս,

Տեպդ ուրախացրեց:

1871 Թուին:

Հինգերորդ դարում

ՌԵՆՌԵՐԿՈՒԵՑ ԶԵՅԻ

ԵՐՏԵՍՈՒԲԸ:

(Այս բանի վերջին պատերազմի յետոյ:)

Ո՛հ, այսպիսի դառն վիճակում,

Իմ օրերս ցաւալի,

Երտասուքով է անցանում

Եւ մտածմամբ արտմալի . . .

Երբ յիշում եմ իմ Հայրենիք,

Երբ յիշում եմ քաջ Այրդան,

Մերկայանում է իմ աչքիս,

Եյն արիւնտ անդաստան:

Որոյ մէջ և ես ցանկայի
Լինել ազգիս ազատիչ,
Ուր թշնամիքս պատառէի,
Որպէս առիւծ զիշատիչ:

Ուր ես ի սէր իմ Հայ անուան՝
Պատրաստ էի մեռանիլ
Եւ մինչ վերջին կաթիլ արեան,
Ուխտել էի քաջ կռուիլ:

Ուր լինէի իմ Հայրենեաց
Մէջ, սուրբ անուան և ես զոհ,
Ա՛յն ժամանակ ես իմ բախտից,
Մլինէի յաւերժ դոհ:

Բայց, ա՛խ, անդուժ է իմ վիճակ,
Ենթադ է և իմ գլուխ,
Որ այստեղ եմ և չեմ կարող
Սրտէս հանել քէն ու ոխ:

Ընկած այստեղ—այս մեւթ բանդում,
Մի լուր չունիմ Հայերից,
Ո՛հ, արտասուքս է ծովանում՝
Թափուելով իմ աչքերից:

Ա՛խ, Հայրենիք, իմ Հայրենիք,
Ի՞նչ օրի ես արդեօք գու...
Աւա՛ղ գլխիս... լուսամուտիս
Վանդնեց զոռաց... — Ա՛յն է բու:

Մայիսի 18-ին
1875 թուին
Երևան:

ՍԻՐՈՅՆՆԵՐ:

Ապրուց արդէն նկատեցի
 Քո այդ քաղցր հայեացքը,
 Երդէն վաղուց նկարուեցաւ
 Իմ սրտում քո պատկերը:

Բոպէ զոնէ չեմ մոռանում
 Քեզ, քոյր իմ, քոյր անմոռաց,
 Սիրտ և հոգի իմ միասին,
 Քեզի միայն հարս ընտրեաց:

Ինչ կրք էր, որ անթարթ աչօք
 Իմ երեսիս նայէիր,
 Նոյնպէս քաղցր քո ժպտով
 Իբր ասէիր. յուսացիր:

Ինչ ժամանակ ման ես գալիս,
 Ժպիտը քո երեսին,
 Աարծես վարդ ես կամ նուշուֆար
 Եւ կամ հպարտ գեղեկ:

Երջանիկ ես, քոյրիկ անդին,
 Երջանիկ ես ամենից,
 Աարդն է ոչինչ ոչ նուշուֆար,
 Եսլ վեհ ես զու բոլորից:

Ի՛հ, ուրեմն, քոյրիկ, խնդրեմ
 Պարզ ինձ յայտնիր քո միաբը,
 Սինչ կրք պիտի ձգես վերաս
 Քո ջերմ սիրոյ հայեացքը:

Մայիսի 12-ին
 1872 թուին
 Ս. Պետերբուրգ:

ԼՈՒՇՆՈՅ

(Պատահան անշտտ)

Ո՛հ, Եստուանձ իմ, ի՛նչ նեղութիւնք
Ես կրեցի մի տան մէջ,
Ի՛նչ չարչարանք և ի՛նչ տանջանք,
Որ համարեա չկար վերջ:

Ե՛հա պատմեմ ես ամենք՝
Մանրամասն մի առ մի,
Որ դուք ևս այն իմանաք
Եւ ունենաք նկատի:

Ես ձի նստած գնում էի
Դէպ ի գիւղն Պարցաբի
Բայց երբ տեսայ մթնդեղ՝
Վայր իջանել վճռեցի:

Ես վայր իջի
Փոքրիկ գիւղում ԼՇարայ,
Ենդ մնալով գիշերեցի,
Բայց հանգիստ քուն չունեցայ:

Երբ համարեա պառկած էի՝
Ես յանկողնիս կիսաքուն,
Իմ մարմնոյս մէջ ես զգացի
Մի ծակծակոց: — Ե՛յն էր լուն:

Դու մի ասիլ իմ սննեակը,
Որոյ մէջ էի պառկած,
Լուի բուն էր և լուանոց,
Բայց ինձ չէին այդ յայտնած:

Ո՛հ, տանջուեցայ ես անդադար,
 Այն լուերի ձեռիցը,
 Ու չափից դուրս հայհոյանքներ՝
 Թափեցի իմ բերնիցը:

Կամ բարկացած հայհոյեցի՝
 Ես այնպէս տուն շինողը,
 Կամ բիւրաւոր անէծքներով՝
 Օտարացի լուերը:

Կամ իմ տունը միա բերեցի,
 Որ անդ հանդիստ քնէի,
 Կամ ինքս ինձ նախատեցի՝
 Թէ ինչու անդ վայր իջի:

Իսկ սոցանից և ոչ մինը
 Չտուեց ինձ հանդիստ քուն,
 Իսկ լուանը խիստ ջերմ սրտով՝
 Տային միմիանց օղնութիւն:

Ենիրաւքը այնպէս էին
 Կծոտում և ջարչարում,
 Որ ջաղացի քարի պէս ինձ
 Պտտէին անկողնում:

Շատ տանջուեցայ այն լուերից,
 Իսկ վերջապէս դուրս ելի,
 Իսկ և այնտեղ գոնէ փոքր ինչ
 Հանգստութիւն չգտի:

Երբ վրդովված քայլում էի
 Այն քարքարոտ փողոցով,
 Յանկարծ բռնեց իմ ոտիցը՝
 Մի զամփռ շուն հաշելով:

Ա՛յ, դուացի սրտաւրատան,
 Ես վազելով յետ փախայ,
 Այն զամփռիցը աղատուելով՝
 Գործեալ լուանոցն այն մտայ:

Անկայ իսկոյն անկողնիս մէջ,
 Խիստ թուլացած պառկեցի,
 Լուսանների կծոտելը,
 Շուտ քնեցի, չզգացի:

Բայց դուք և այս նկատեցէք,
 Պարոններ իմ սիրելի,
 Տեսէք ինչպէս այլայլեցաւ՝
 Արձատև քունս քաղցրալի:

Բարձիս վերև մի մեծ չունդուր
 Առաջուանից է եղել,
 Բայց չունդուրի գամուտելը՝
 Աս բնաւին չեմ գիտցել:

Սաղև ձայնը անօրինակ
 Ինձ քնիցս զարթեցրեց,
 Արբ աչքերս բաց արեցի՝
 Սև բաներ ինձ երևեց:

Դու մի ասիլ, մի հաս մեծ մուկ
 Մօտեցել է այն սազին,
 Պոչով դնչով և ոտերով
 Ապշում նորա թելերին:

Եւ նա այսպէս զննդացնելով՝
 Ծախփում է խնդմնում,
 Բայց ինձ միայն—ինձ անբաղդիս՝
 Հանդատանալ չէ թողնում:

Ահա կատուն զգուշութեամբ
 Այս կողմ, այն կողմ է նայում,
 Մերթ կանգնում է յառաջ գալով,
 Մերթ մինից է թաղնում:

Եւ վերջապէս յառաջ վազեց,
 Մուկը բռնել կամեցաւ,
 Թուաւ վերաս, բռնեց զուլաս . . .
 Սիրտս ահ ու դող ընկաւ:

Չեռք մեկնեցի կատուն կալայ
 Իսկոյն, սրտիս հերսիցը,
 Բայց նա որպէս մի նապաստակ,
 Գուրս պրծաւ իմ ձեռքիցը:

. . . Եւ վերջապէս երկարատանջ
 Գիշերն այն անցուցի,
 Ընաւատուն ձիւն վերայ
 Դէպ մեր զիւզն զիմեցի:

1871 Թուին

Օգոստոսի 23 - ին
 Պարսպարի զիւղում:

ԼԻՆՁԱԿԱՆՊԵՏԻ ՈՂՆԸ

Իւր սպանուած ընկերների
 վերայ⁽⁵⁾:

Անդին ընկերք, մնաք բարեաւ,
 Գուք թողեցիք աշխարհը,
 Եւ ի՞նչ անեմ այս տեղ մենակ,
 Երբ մեռած էք բոլորդ:

Ոչ բաւ է ինձ արդէն ապրել
 Եւ հարկաւոր չէ ինձ կեանք,
 Շուտ ես ևս կգամ ձեզ մօտ,
 Որ անդ⁽⁶⁾ ևս միանանք:

(Տե աներեւոյն չոյն):

Դու արժան չես, դու արժան չես,
Գնա՛ կրակոտ դժոխքը,

Ենտեղ ուրախ քեզ կընդունեն,
Քեզ արժան չար դեւերը:

Կորի՛ր, գնա՛ դու մեղանից,
Հեռացի՛ր չար սատանայ,
Զնջու՛ի՛ր երկրից, ջնջու՛ի՛ր երկրից,
Որ քո հետքն այլ չմնայ:

Հուս՛ թող թափուէ՛ Եստուածային՝
Սուրբ անէճքը քո վերայ,
Որ տանջի քեզ և չարչարի՛
Չարագործն սատանայ:

(Դարչեալ աներեւոյն, Բայց հակասուի՛ չոյն)

Ե՛կ դու մեզ մօտ, եկ մեր զիրկը,
Մենք քեզ ուրախ կընդունենք,

Մեր մշտալաւ բնակարանում,
Քեզ մեծապէս կյարգենք:

Եպա թէ ոչ՝ ո՛ւր կամիս գնալ,
Ուր որ երթաս կգտնենք,
Թէ մարմինդ և թէ հոգիդ
Աւա՛ դժոխքը կտանենք:

1871 թուին:

ԻՄ ԱՆԻԱՂ ԴՈՒԹԻՒՆԸ:

(Ի՛նչպիսիք էրգը):

Եւ յիս գայ խորհուրդ՝ Լեւ աշխարհ համայն,
Արեւոյնս զարի՛ անհանձարահան.

Եւ Լեւ շէք խնամ՝ Աստուածաշնորհան,
Ասմ Լեւ չունի փոյլն նստա մեր խնամ:

Քերթող Ազդղիանոս:

(Տէ՛ս ,,Իճասարսո. Բարդուղիան (՝ 323 էր.)

Մայրիկ, վերկաց զերեզմանէդ,
Տես քո որդիդ սիրելի,
Թէ յորպիսի դրութեան կայ,
Յայս անցաւոր աշխարհի:

Թէպէտ դիտեմ, դու ննջած ես
Յաւերժական խոր քնով՝

Սառն, խոնաւ դեանի տակին

Անշունչ մարմնով — ոչ հողով: 1781

Բայց խնորում եմ, զոնէ մի ժամ,

Գոնէ բոպէ կարճառեւ,

Քո զլուսը բարձրացրու

Եւ լաւ նայիր շուրջ զինն:

Անբաղդութիւնն ինձ պատել է,

Աւաղ, մայրիկ, չորս կողմով,

Անբաղդութիւնն ինձ յաղթել է,

Մեռուցել է զես հողով. . . :

Յօրէ անտի երբ ինձ ծնար,

Մի քաղցր օր չտեսի

Եւ մինչև այժմ՝ միշտ նեղութեանց՝

Տառապանաց հանդիպի (?):

Ես զըկուեցի, մայր իմ անզին,

Քո մայրական կաթնիցը,

Ես զըկուեցի, ո՛հ, յաւիտեան

Աշխարհային վառքիցը:

Ե՛ր, մնայրիկ իմ, շուտ պատուեց
 Եւ իմ կեանքի անիւր,
 Ենթադրութեան հետը կորաւ
 Ետ, և իմ պատիւը:

Ենթադրութիւնն անթաղութեան
 Ետեւիցն է միշտ գալի
 Եւ նորա հետ հոգիս մաշուում . . .
 Ահ . . . ընչէր են միտս գալի . . .

1875 թուին
 Յունկարի 18-ին
 Երևան:

ԼՄՈՒՄՆՈՒԹԻՒՆ:

(Յանկարծախոս բան:)

Լաւ իմացիր, ո՛վ եղբայր իմ,
 Լմունութիւնն հեշտ բան չէ,
 Լմունութեան միակ կապը —
 Երկոցունց էլ սէրն է:

Բայց չկարծես միակ սիրով
 Լմբողջ կեանքը կանցանի,
 Լմունութեան մէջը նոյնպէս
 Եւ ցաւ և վիշտ կլինի:

Որքան քաղցր է ամունութիւն,
 Եյնքան դառն են հոգսերը,
 Որքան քաղցր է սէր — միութիւն,
 Եյնքան և լաւ հետքերը:

Մտնանութիւն ձեռք բերելը՝
 Հատ հեշտ ու հանդիստ բան է,
 Բայց պիտոյքին հասանելը՝
 Հատ դժուարին մի բան է:

Մտնանանալ ցանկացողը
 Ունեւոր պէտք է լինի,
 Որ տեղն ընկած ժամանակը՝
 Փողերը շուտ մէջ բերի:

Այա թէ ոչ՝ քեզ ի՞նչ կսա
 Մտնանութեան մէջ ընկնես,
 Քեզ դեռ ես պիտ' հայ լինի,
 Որ առ այժմ դու ուես:

1875 թուին
 Յունիստի 31 - ին
 Երևան:

ՄԻ ԲԵՆԻ ԽՕՍԻ
 ՋԸ Ն Գ ՈՒ Ի Ն:

Ո՛վ Ջանգու, Ջանգու,
 Ինչո՞ւ ես այդպէս
 Գլուխդ ծռել
 Եւ շատ տրտում ես.
 Քիչ ոտերդ բաց,
 Ընկիր ճանապարհ
 Եւ դնս դու կամաց՝
 Հըջիբ Հայ աշխարհ:

Հանդարդ ման արի

Քո կանաչ դաշտեր,

Գեղեցիատեսիլ

Եւ սար ու ձորեր.

Նոցանից յետոյ,

Ով քաղցրիկ իմ գետ,

Գնա՛, ողջունիր

Իմ Արաքսի հետ:

Դու սաս նորան.

Ի՞նչ ես մտածում

Եւ անցեալները

Յիշում միտ բերում . . .

Գնաց քաջ Արդան,

Մնաս՛ քաջերով

Եւ Պարսից արիւնն

Անխնայ թափելով:

Բայց ինչո՞ւ համար, 'Նուայ ք իկա՞՞

Կամ ի՞նչ էր միտքը,

Մի՞թէ ջարդելու

Չար Պարսից զօրքը,

Մի՞թէ քանդելու

Ողջ Պարսկաստունը,

Կամ կողոպտելու

Նորա գանձերը:

Մի՞թէ իլելու

Նոցա կանայքը,

Եւ կամ տիրելու

Եմբողջ աշխարհը . . .

Մի՞թէ զրանց համար

Նա պատերազմեց

Եւ իւր արիւնը

Դաշտունը թափեց:

Ի հարկ է գիտեմ՝

Նա անշուշտ կըլայ
 Եւ ոչ, բառիկը
 Բերնէն զուրս կըսայ,
 Այլ նուիրեց, կասի,
 Իրեն իւր ազգին,
 Լեզուին, կրօնին
 Եւ սուրբ հաւատին։

Բայց ասա՛, թող նայի

Իւր այժմեան որդւոցը,
 Տեսնի ո՞նց են ընկնում
 Մոլորեթեան փոսը,
 Ետում են իւր ազգը
 Եւ իւր սուրբ կրօն,
 Եւ Էջմիածին
 Հաւատոյս կենդրոն։

Հեռանում են իւր

Նկեղեցիէն,
 Հեռանում են և
 Սուրբ աւազանէն,
 Որոյ մէջ նորա
 Էին մկրտուած
 Եւ ճակատներում
 Հայ անուն զրոշմած։

Ետում են անդամ

Եւ այն Հայ անուն,
 Որ ստացել են և
 Իւր մօր արգանդում,
 Որոյ համար միայն
 Մեր Վհհ Նախնիքը՝
 Թափել են, զոհել
 Իւրեանց արիւնը։

Երբ Օւանդուն լսեց զայ՛ն մի Կանոնս՝

Եյս վերջին խօսքեր՝

Երտասուօք լցուեց

Նորա ջուխտ աչեր՝

Եւ խիստ ողբալով

Պատուեց՝ շարժուեց,

Դէպ ի Երաքսը

Լալաղին դիմեց:

_____ Կարծես մի Կանոն

մտնում լսեց մեզ
մի մի լիպատս գի
Կարծես այս գին գի
միայն լիպատս լսեց

1875 թուին

Յունիարի 22-ին

Երևան:

Կանոնս զարմանալի,

Ներկայանում է աչքիս,

Ինչ տեսարան սքանչելի,

Բացուել է իմ առաջիս:

Ե՛հն դաշտեր կանաչ կանաչ,

Լի բիւրաւոր ծաղիկունքով,

Ե՛հն ծառեր և անտառներ՝

Չարդարուած խիտ տերեւով:

Մհա կովեր և ոչխարներ
 Երածում են դաշտերում,
 Հողագործաց չարչարանքը
 Կանաչում է արտերում . . .

Բայց, այն, այստեղ երկաթուղին
 Պատուեց իւր ճամբումը,
 Իսկ այժմ այն տեսարանը
 Փոփոխուեց իմ աչքումը:

Մհա Մոսկվան իմ պաշտելի,
 Հանդիսանում է այստեղ
 Մհա շինուածք երևելիք
 Բարձրանում են այն տեղ:

Քանի քանի եկեղեցեաց
 Գմբեթներ են երևում,
 Ոսկեջրած կամ կապուտակ
 Երկնքի մէջ շողշողում:

Քանի քանի աշտարակաց
 Գլուխներ են բարձրանում
 Եւ երկնային կամարի տակից
 Հպարտ հպարտ դուրս նայում: . . .

Ես քեզանից հեռանում եմ,
 Ով ծերունի դու Մոսկվա,
 Ա երջին անդամ իմ հայեացքը
 Ես ձգում եմ քո վերայ:

Սրնթում է երկաթուղին,
 Որպէս վեշապ քառաթև,
 Մհա ծագեց և քո վերայ
 Ոսկեճաճանչ նոր արև:

Բայց ինձ ներիր, անդին Մոսկվա,
 Ար ես քեզ շուտ եմ թողնում,
 Երկաթուղին սրնթում է,
 Ոհ, քեզնից եմ հեռանում:

Հեռանում եմ, լաւ խնայիր,
 Ոչ յայլ և այլ երկիրներ, սմ ցմտեայր
 • Եյլ իմ քաղըր Հայրենիքը,
 Որը ինձի սնել էր:

1871 թուին
 Եպրիլի 21-ին
 Երկաթուղու մէջ:

ՊԵՐՏԻՆՔ

(Երեսայոց երգ):

Էրեկ զնացի մէկ պարտեղ,
 Որը լի էր վարդերով,
 Եյնտեղ և կար մի հատ մեծ դէզ,
 Որ շինուած էր զարդերով:

Մեծամեծներ այնտեղ կային,
 Չարդարուած լաւ շորերով,
 Սարդերիցը սովիւմ էին,
 Ուրախանում երգերով:

Իսկ լուսատու արեգակը
 Երկնից երկիր էր դնում,
 Չնայելով մեծ ու փոքրը,
 Բոլորին էր շքաջնում:

Նաշխուն, նաշխուն ծաղիկները

Լի էին այգումը բուսած,
Ինչպէս մանես այն պարտեղը
Ասես. լաւ էր զարգարած:

Այնտեղ ես էլ խիստ խնդալով՝

Պարում էի և խաղում
Եւ ծաղիկունքներ ես ջերմ սրտով՝
Քաղում էի, փունջ հիւսում:

Ինչ փունջը ես սիրով տարայ,

Իմ ծեր հօրը տուեցի,
Որից նորա փոխարէնը՝
Ինձի օրհնել խնդրեցի:

1868 թուին

Նոյեմբերի 10-ին

Մոսկվա:

ՄԵՐ ՏԵՆ ՏԻՐՈՂ,
Ք Ն Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Բ
ԳՐՈՒՆԾՈՅՍ ՀԱՄԵՐ:

„Մե՛ր հոգի և շնորհ Ո՛վ Աստուծո՛ւմ,
„Ի չե՛սս անձնի դատողաց:

Արեւի՛չ

Սենեակումն նստած էի
Երեկոյեան մթան դէմ,
Աշխատութեամբ զբաղուած էի,
Գարունն⁽⁸⁾ էի աւարտում:

Տեսնեմ՝ յանկարծ դուռը բացուեց,

Մեր տան տէրը ներս մտաւ,

Սիրով ողջոյն նա ինձ տուեց

Եւ հետեւեալն ինձ ասաւ:

— «Բարեւ, ախպեր, ի՞նչ ես էս վախտ՝

Էս մթնումը դու նստած

Եւ ինչպէս որ երևում աս,

Գրութեամբ ես ղբադուած:

Եխր մութն աս, ի՞նչպէս ես դու

Կարողանում բան ջոկելը

Համ էլ ի՞նչ ես էդպէս գրում,

Թող իմանամ էդ ես էլ:» —

— Չէ, եղբայր իմ, այնքան մութ է՛

Ինչպէս որ քեզ է թւում,

Որովհետեւ նոր ներս մտար,

Եդպէս է քեզ երևում:

Պատրաստում եմ տպագրութեան

Քանի մի հատ նոր երգեր,

Որոնց հետը գեանդում եմ

Եւ բանաստեղծութիւններ: —

Եյսպէս համեստ ես շուտ դարձայ

Եւ տուեցի պատասխան,

Նոյն միջոցին շուտով նստելը

Հրակրեցի նորան:

— «Հլամ մի բան կարդա տեսնենք:», —

Եսաց ինձի տան տէրը,

Իսկ ես շուտով շտապեցի

Վառել իմ մեծ լապտերը⁽⁹⁾:

Եսաց ձեռքս և կարդացի

Նոր աւարտած «Գարունը»

— «Իմ բէյիւնը զատ ջմտաւ» —

Եսաց ինձի տան տէրը:

— „Տօ, ի՞նչ ես դու քէր ցերեկ
 Նստել զրու՛մ հա զրու՛մ,
 Լչդ ամենը ոնչիչ բան ա,
 Զուր բանով ես պարագում“: —

Յայնժամ բացի և կարդացի
 Ոտանաւորս առաջին,
 «Դրունէն ծոյլ աշակերտի» (10),
 Որոյ համար էր անդին:

— „Այ էդ լաւ էր. ես ի՞նչ ասեմ,
 Լչդ դու շատ լաւ ես զրեւ
 Ես էդ մինը հաւանում եմ,
 Հատ սիրուն ես դուս բերել“: —

Այս վերջինը երբ լսեցի
 Նորա անշնորք բերանից,
 Գրուածքս շուտ հաւաքեցի
 Եւ պահեցի նորանից:

Ուրախացիր, ո՛վ մարդիւթիւն՝
 Վարդաբով այս տողերը,
 Ահա տես ինչպէս են քննում
 Քո միջի անդամները:

1875 թուին
 Փետրվարի 3-ին
 Երևան:

ԵՆՑԵԱ, ԿԻՒՐԱԿԷ ՕՐՈՒՆՅ
ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ⁽¹⁾

(Բարեկամայն հոգի ու. Ե. Գ. ցին)

Եղբայր, ի՞նչ ես այդպէս տխուր դու նստել,
Հանդատութիւն բոպէ ռնգամ չեմ փնդուում,
Խոր մտածմանց, տխրութեան մէջ ընկղմուել՝
Երտասուքդ աչքերիցդ է թափուում:

Ի՞նչ է, եղբայր, ասա տեսնեմ, ինչո՞ւ ես
Ետդպէս խորին մտածմունքով դառնացած
Եւ կարծես թէ մառախուղով պատեալ ես՝
Եւ մի բանի վերայ իբր զայրացած:

Ո՞ւր է քաղցր քո ժպիտը երեսիդ:
Ո՞ւր են քո պարզ անարտասր աչքերը,
Ո՞ւր է քաղցր անդորրութիւնը սրտիդ,
Ես. ի՞նչ է քո փոփոխման պատճառը:

Բայց չէ, ներիր, ես զխտեմ, իմ մտերիմ,
Փոփոխումը քեզ պատճառեց թէ ընչեց,
Ետ՞, միայն իսկ նորանից, եղբայր իմ,
Որ այդպէս շուտ զրկուեցար դու ամուսնից:

Ե՛ր, զրկուեցար քո կաթողին ամուսնից,
Որոյ ժպիտը քեզ համար խիստ թանգ էր.
Ե՛ր, զրկուեց ե քո գառնուկը իւր մօրից,
Որոյ կեանքը նորա համար անգին էր: . . .

Շատ ցաւալն զրութիւն է, ի՞նչ ասեմ,
Բայց մարդ պէտք է իրեն հանդիստ միշտ պահէ,
Ուրեմն, եղբայր, ձայնիս լիր, խնդրում եմ:
Ա՛յ էրջ տուր քո այդ սրտնեղութեանցդ՝ բաւ է:

Փառք տուր 'Նորան' — մեր Երկնային Ա-
րարչին.

Հ ու ա հարածիր այդ մտքերը քեզանից, ||

Միթէ կարնս քո արտասուօք դառնազին ||

Քարթեցնել նորան մահուան խոր քնից:

...

...

...

...

...

...

...

...

...

1875 թուին

Յունիարի 26-ին

Երևան:

ՀԱՄԵՒՌՅ
ԵՐԿՐԵ ՀԵՐԺԷ:

Յունիարի 16-ին 1872 թուին:

Նուէր Պ. Լ. СИМЕОНОВЪ-ին: (12)

Մի երբ երգեմ, ով եղբայրներ,
Եկանց արեք իմ երգին.
Ես երգում եմ այն մեծ շարժը,
Որ հանդիպեց Համախն:

Մաքուր օր էր. արեգակը
 Հպարտ դէմքով էր փայլում,
 Իւր ոսկեվառ ճաճանչներով
 Չմռան օրն էր զարդարում:

Եմենայն տեղ ձիւնով ծածկուած՝
 Յուրտ էր օրը սաստկազին.
 Եմենայն մարդ արդէն վաղուց
 Գնացել էր իւր գործին:

Յանկարծ բլկաց ողջ գետինը,
 Շարժ սկսեց քաղաքում,
 Որոյ ամեն մի հարուածին՝
 Ոչ մի չէսք չէր զիմանում:

Ղեղքում էին ամուր շինուածք,
 Պառկում էին մեծ տներ
 Եւ հողի հետ հաւասարվում՝
 Փողոցի մէջ կրպակներ:

Եմենայն ոք սրտապատառ՝
 Շտապում էր դէպ ի տուն,
 Որ ազատել կարողանայ՝
 Գոնէ իւր խեղճ գերդաստուն:

Եմեն տեղից ձայն, աղաղակ,
 Մըրդով, աղմուկ բարձրացաւ,
 Եմեն կողմից ա՛խ, օֆուր-նի՛ն,
 Բառով օղը լցուեցաւ:

Մէկը իւր տան տակն էր մնում,
 Մէկը որդուց էր զբեկում,
 Մէկը գետին պատառուելով՝
 Իսկոյն մէջն էր զըրբում:

Տուն, պատ, բաղնիս, եկեղեցի,
 Պարսից մէջեղ և կրպակ,
 Բոլորը զո՛հ եղան շարժին՝
 Գառնալով, ա՛խ, փլաստակ: . . .

Եւ այսպիսով խեղճ Համախին,
 Օրիուեց շքեղ իւր դէմքից.
 Միայն արցունք սղբանուէր
 Միշտ թափուում է աչքերից:

1875 թուին
 Հոկտեմբերի 2-ին
 Երևան:

ՎԱՐԴ

(Նստից Ֆ. յե՛ն:)

Հար եշանուհին

На горѣ, въ лѣсу гѣнистомъ,
 Три богини межъ собой
 Споръ вели о томъ, который
 Можно хвастаться красой.

Եւսօր տեսայ ճեմելքում,
 Մի քնքոյշ վարդ գեղեցիկ,
 Որ նորանից հոտ էր փչում,
 Հոտն էր քաղցր անուշիկ:

Ես այն վարդը շատ սիրեցի
 Որ մեծ էր և կարմրագոյն,
 Ես այն վարդից հոտ քաշեցի
 Եւ տուեցի իմ ողջոյն:

Ի՞նչ հոտ ունէր կարմիր վարդը,
 Հայեացքն էր ոսկեփայլ
 Եւ նորա շրջակայքը՝
 Ծաղկունք էին այլ և այլ:

Բայց ոչ մէկը չսիրեցի
 Շրջակայի ծաղկունքից,
 Միայն վարդին շատ նայեցի,
 Ուրախացայ թարմ դեմքից:

1869 թուին

Փետրվարի 7 - ին

Մոսկվա:

ԿԻՒՐԱՆԻ

(Աշակերտական կենտրոն)

Ահա տեսնում եմ կերպիկն հասաւ,
 Այս բանիս համար սիրտս ուրախացաւ,
 Բոլոր դասերից ես հանգստացայ,
 Արկղիս մէջ ձգել զըբերս ստիպուեցայ:

Մէկ էլ ի՞նչ տեսնես, խաղալու եմ գնում
 Եւ ժամանակս խաղով եմ անցնում,
 Կամ պտոյտ եմ զալիս, կամ վազվզում եմ,
 Կամ զետի՛ն եմ ընկնում, կամ թռչկոտում եմ:

Այսպիսի բաներով ժամերս են սահում,
 Բայց դասերիս վերայ ես չեմ մտածում,
 Թէ ինչ է տուած Լատիններէնից,
 Թէ Փրանսերէնից և թէ Արրօնից:

Մի զանգակի ձայն ահանջիս լուռեց,
 Իմ սիրողը խոյն չափեց դուրս օրրեց,
 Մի փոքր աշակերտ բարձր ձայնով զոչեց
 Թէ репетиция ն (13) այժմ սխուռեց:

Репетиция ինն, վայ ինն, սխուռեց,
 Պատանձուի լեզուն, ինչո՞ւ նա զոչեց,
 Տ՛օ, դասերիցս ի՞նչ է տուած՝ չզխտեմ,
 Եսացէք խնդրեմ, ես ի՞նչ պատրաստեմ:

Ո՞վ իմ ընկերներ, դասերս չզխտեմ,
 Չիմանամ տուածը՝ սերտել կարող չեմ,
 Օգնեցէք խնդրեմ, մի բամբասեցէք, նայ
 Չեր լաութիւնը ինն զուք ցոյց առեցէք:

1869 Թուին

Մարտի 7-ին

Սոսկվա:

ՀՐԵՀԱԼԻ ԴԻՊՈՒԵՆՕ՝

(Պատաճական անցք):

Տաւ հողի Քանաքեոցի՝
 Հաւաքուելով միասին,
 Գնալ Աղլար աղ զներու,
 Միմիանց խօսք առեցին:

Թէպէտ նորա կարող էին
 Երևանում զայն զներ,
 Բայց կամեցան նորա փոքր ինչ՝
 Եժան զնով ձեռք բերել:

Քանաքեօք Երևանից
 Եօթ վերապատի հեռու է,
 Բայց Աողպիցը մինչ Քանաքեօ
 Ութսունից շատ աւել է:

Տեսէք ահա խղճութիւնն
 Յոր աստիճան է նեղելը
 Որ Աողպիցը գնալ գնել
 Օջն, բարւօք են համարել:

Եռաւօտ էր: Ժամակոյր
 Օանդակներն էր հնչեցնում,
 Եքաղաղներ բարձր ձայնով
 „Օտիւն-իւն“ էին կանչում:

Մեր ճամբորդքը շուտ վերկացան,
 Երեսները լուացին,
 Եմեն բանով պատրաստուեցան
 Եւ մի տեղ հաւաքուեցին:

Մէկը նստեց ձիու վերայ,
 Մէկը իշե, ուլախի⁽¹⁴⁾,
 Մէկը նստեց զաթրի⁽¹⁵⁾ վերայ,
 Մէկը մի ծէր ետքուի⁽¹⁶⁾:

Թարքներին կապուեցին՝
 Եմեն դք իւր խուրջինը,
 Խաչ արեցին երեսներին,
 Գիմեցին դէպ Աողպ զիւղը:

Բաւականին միջոց անցաւ,
 Մեր ճամբորդքը լուռ ու մունջ՝
 Իւրեանց բաղդից դոհ լինելով,
 Գնում էին անտրտունջ:

Աղուց ծաղել էր արեք
 Եւ երկինքն էր բարձրացել,
 Որից դաշտը Երարատեան
 Եքեղութիւն էր ստացել:

Երեզակը կարծես արդէն՝
 Մայր մտնելու վերայ էր,
 Որոյ լոյսը, զօրութիւնը
 Հեռոջհեռէ պակսում էր:

— Տղերք, ասաց նրանցից մէկը,
 Իկէք հենց ըստեղ իջնենք,
 Հէյվանները⁽¹⁷⁾ հանդատանան,
 Մենք էլ մի քիչ հաց ուտենք:

Թէ չէ Եստուածը վկայ ա,
 Թեւը թելից կարուեց,
 Սովը ինձի մեռցնում ա,
 Փորս անում ա վէյ - վէյ: —

Պատասխանեց շուտ Ա իրապը,
 — Եկապէր, հասել ենք, հասել,
 Ղամբի շատը գնացել ա,
 Ու քիչքն ա մնացել:

Իստեղ մօտիկ թուրքի գեղ կայ՝
 Մի պուճուր էլ համբերի: —
 Ես տես, այ տես, երևում ա,
 Միջիցը էն ծառերի:

Աթանք ընտեղ ու վեր կգանք,
 Հէյվանները կկապենք,
 Համ էս քէր անդ կմանք,
 Համ էլ պինդ հաց կուտենք: —

— Ե՛ մարդ Խուլ,⁽¹⁸⁾ դրուստն եմ ասում
 Սովածուրթիւնն ինձ յաղթեց,
 Իլ չեմ կարող իշին նստել՝
 Չեռք ու ոտքս թուլացրեց: —

Թէպէտ և նա շատ փնթփնթաց,
 Բայց ոչ որ ուշ չդարձրեց,
 Տեսաւ որ ոչ որ չէ լսում,
 Ամայ ականայ լռեց:

Արդարև շատ շուտով նորա
 Մօտակայ զիւղը հասան,
 Իւրաքանչիւր մարդ նոցանից
 Զոկ, ջոկ թուրքի տուն մտան:

Ամենքը իւր տան տիրոջեց
 Թոյլատուութիւն խնդրեցին,
 Մի զիշեր միայն զիշերերու,
 Ուր սիրով ընդունեցին:

Այդպէս արեց և Ա իրապը՝
 Մի տան դրան մօտեցաւ,
 Քար վեր կալաւ, ծեծեց դուռը
 Եւ մի կնիկ դուրս եկաւ:

Դա խնդրեց այն կնկանից՝
 Գիշերերու իրաւունք
 Եւ նա ուրախ քաղցր սրտով
 Հրաւիրեց նորան տուն:

Երբ Ա իրապը նորան տեսաւ
 Համարեա թէ մոլորուեց
 Եւ քրտինքը կեղծեալ սիրոյ
 Երեսիցը վեր թափուեց:

Անիկն այն դնաց առաջ
 Եւ Ա իրապը ետեւից,
 — Բռնի, ⁽¹⁹⁾ իմ ձին սրտեղ կապեմ,
 Հարցրեց այն կնկանից,

Որև տարաւ և ջոյց տուեց
 Ա իրապին իւր մեծ գոմը,
 Եւ մի խուրճ խոտ առաւ զցեց
 Նորա ձիու առաջը:

— Դ ⁽²⁰⁾ դուր սաստիկ ցուրտ ա
 Ես չափից դուրս մրսեցի
 Արի նեքսև, արի նեքսև
 Ես դրսումը գողացի: —

Ասաց նորան և հասցնեալ
 Ապեց շուտով ներս մտաւ,
 Եւ արեւը կամաց կամաց
 Հորիզնում մեր մտաւ:

Իսկ Ալիրապը նորա սիրով
 Նորէն վառուեց բորբորուեց,
 Թագէտ սիրոյ առարկային՝
 Խիստ ջերմ սիրով հետեւեց:

Այստեղ բերեց հաց, սեր, մածուն
 Եւ շատ պատուեց այն կինը,
 Իսկ Ալիրապը ակտորժամօք
 Մաքրազարդեց ամենը:

— Բնօջի, միթէ դու մարդ չունես,
 Հարցրեց մեր Ալիրապը,
 Որ մինչ այժմ չի երևում
 Եւ չի դալիս իւր տունը:—

— Իհ, դարդաշ, ի՞նչ ես հարցանում,
 Մի նորոգիր իմ ցաւը . . .
 Նա՛ վաղուց է, որ վախել է . . .
 Մի հարցանիլ պատճառը:—

— Մի՞թէ չունիս դու գոնէ մայր—
 Իւր հարցմունքը՝ նորոգեց,
 — Գոնէ եղբայր, կամ գոնէ քոյր —
 Նոյն հարցմունքին նա կցեց:

— Ոչ հայր, ոչ մայր և ոչ եղբայր՝
 Այստեղ չունիմ իմ գլխին,
 Ունիմ միայն մի միակ եղբայր
 Տիրապետող իւր կայքին:—

— Երբ այսպիսով ճիշտ հասկացա՞ր—
 Ասոջ մենակ լինելը,
 — Չար ետրուարը երբև մի կայծ
 Փայլեց նորա սրտումը:

Ժամ էր արդէն և քնելուս :
 Թուրքի կինը վեր կացաւ,
 Հիւրի համար տեղ պատրաստեց :
 Եւ Ալիրապը պառկեցաւ :

Ինքն էլ պառկեց իրէն համար —
 Պատրաստած անկողնումը,
 Ար իւր հիւրից շատ հեռի էր,
 Միևնոյն սենիակումը : (21)

Թուրքի կինը վեր է կենում,
 Յետոյ ջուր է տաքացնում,
 Իւր բակումը մեր Ալիրապին
 Մերկացնում, լողացնում :

— Պրծար, զուրի (22), դէ թէզ արա —
 Ետում է մեր Ալիրապը,
 — Ա երջի ջուրն է պրծայ, համար (23) :
 Պատասխանում է կինը :

Ես ասելով դնում է տուն
 Եւ տան դուռը պինդ փակում,
 Խեղճ Ալիրապին այն ցրտումը
 Բողբովին մերկ թողնում :

— ,, Եման, բաջի, հողուր դուրբան,
 Դուռը բաց, էլ չեմ անիլ,
 Ես մրտում եմ, ես մեռնում եմ,
 Խղճա՛, անգութ, մի սպանիլ : —

Խեղճ Ալիրապի պատասխանը
 Մնկայ խռոտցն է լինում,
 Որը դուռը կողպելուց յետ՝
 Պառկում է հանգիստ քնում :

Շատ է խնդրում Լաղաչում
 Ենն կնկանից փրկութիւն,
 Եղաղակում, դուռը ծեծում՝
 Խնդրելով ներողութիւն :

Բայց բոլորը զուր ջանք և յոյս,
 Օ՛րբ խնդրուածք աղաչանք,
 Օ՛րբ բիւրաւոր քաղցր խօսքեր
 Եւ զուր ամեն պաղատանք:

Մաքուր երկինք լի աստղերով՝
 Հեզիկ լուսինն է փայլում,
 Իւր սպրտնամ զէմքով, լուսով:
 Հողադունդն է զարմացնում:

Սպիտակ վերմակով են ծածկուած՝
 Դաշտք և անտառք, գիւղօրայք,
 Սպիտակ հանդերձով զաղարուած՝
 Քաղաքք և վանօրայք:

Եյս ամենը հանդիստ քնած՝
 Ենչարժ իւրեանց տեղերում
 Եւ ամեն տեղ խոր լուծիւն
 Է միայն թազաւորում:

Բայց այստեղ — այս թուրքի գիւղում
 Մի մերկ մարդ է երևում,
 Որը ընկած փողոցները՝
 Գողալով է թափառում:

Վարձես թէ սա տաք տեղի է
 Ցրտից ստիպուած ման գալի,
 Մի ծածք չկայ, որ նորանով
 Գունէ ցրտից պահպանուի:

Շատ պտտուեց, բայց չգտաւ
 Իրէն ապաստանարան,
 Բոլոր մարմնով նա դողում է,
 Չկայ հազուստ իւր վերան:

Ե՛հ՝ վերջապէս եկաւ կանգնեց
 Մի օդայի ⁽²⁴⁾ կտրանը
 Եւ կամենում է մտանել
 Վառարանի ⁽²⁵⁾ խողովը ⁽²⁶⁾ :

Ի հարկ է, ով ընթերցողներ,
 Կարծեմ խկոյն կիմանաք,
 Որ այն մերկ խեղճ թափառողը՝
 Մեր Ա իրապն է մենակ:

Նա շատ կանգնեց դռան մտին,
 Բայց երբ տեսաւ յոյս չկայ,
 Գնալ և այլ տաք տեղ մտնել,
 Լաւ համարեց ախամայ:

Թէպէտ և նա շատ լաւ գիտէր,
 Որ թուրքերը երբ լսեն
 Նորա գլխի պատահմունքը,
 Խսկոյն իրէն կազանեն:

Բայց ինչ անես, նոր լողացած
 Յրտիցը նա սառչում է
 Եւ անդադար բոլոր մարմնով
 Չիւնից, ահից դողում է:

Եյս պատճառաւ հաստատ վճռեց՝
 Կամաց մտնել խողովը,
 Քզուշութեամբ վայր իջանել
 Եյն նեղ մրտա անցքովը:
 Եյնպէս արեց:

Ներկայացրէք դուք ձեր աչքին,
 Սիրելի ընթերցողներ,
 Թէ իջնելով նա վառարան,
 Ինչ տեսակ կլինէր:

Եյն զարշէլի թանձր մոռը
 Նորա մարմնից է կաշում
 Եւ, Եստու՛՛ ծ իմ, ի՛նչ այլանդակ
 Գոյներով է զարդարում:

Ա առարանում նա լուռ ու մունջ
 Կծկվում է պզղում,
 Բայց նորան այս օրայի մէջ,
 Տեսէք ինչ է երևում:

Մի թուրք կնիկ ծալապատիկ,
 Մինչ այդ միջոց դեռ նստած,
 Աար էր անու՛մ ճրագի մօտ,
 Մէջքը իրէն դարձրած:

Եւ մի մարդ էլ գլուխը դրած
 Նորա ծնկան և քնած,
 Բայց այս կինը կարծես խորին
 Մտքերով է ընկզմուած:

Ենցան քանի մի ըոպկներ
 Քայլերի ձայներ լսուեց . . .
 Օղի հերթիկը⁽²⁷⁾ բացեցին . . .
 Մարդոց գլուխք երևեց:

Ա իրապն ապշած և մոլորուած
 Ես բաներին է նայում,
 Բայց ի՛նչ զարմանք . . . երբ մի պարան
 Հերթիկեց է կախ ընկնում:

Նստած կինը երբ որ տեսաւ,
 Նոցա ձեռով շուտ կանչեց
 Եւ պարանի մի ծայրիցը,
 Չեռքը մեկնեց և բռնեց:

Ծայրով կապեց մարդու վիզը
 Ու պարանը քաշեցին
 Եւ այն մարդը խախտում էր՝
 Արծես աւանդում հողին:

Երբ որ տեսաւ այս Ա իրապը,
 Երիւնով սիրտը լցուեց.
 Եզատել այս խղճուկ մարդուն՝
 Նորա սրտումը տպուեց:

Թուաւ տեղից և կատաղած
 Ասի ընկաւ այն պարանից՝
 Ամենալով խկոյն խլել
 Եյն պարանը նոցանից:

Չար կնիկը երբ որ տեսաւ շատայ՝
 Այս մերկ և սև հակին, այս խոռոչ աղոյ՝
 Եւ երկիւղեց և ահիցը փնտրաւ զ՝
 Ուշաթափ ընկաւ գետինս:

Այսպս յմարդիկը քաշում են զ՝
 Պարանը չէ բարձրանում, այս զմտաւս զ՝
 Եւ նոցանից մի քանիսը՝
 Հերթիկից ներս է նայում:

„Շ հյնան, շէյնան⁽²⁸⁾ վախէք, տղերք“
 Մխիանց կամաց ասացին ազգի խոռոչ՝
 Եւ պարանը վայր գցելով՝
 Սրտապատառ վազեցին:

Վիրապն խկոյն այն պարանը՝
 Վզեցրն է արձակում,
 Եւ ինչ ծանր չարչարանքով՝
 Նորան ուշքի է բերում:

Այն թուրքը երբ ուշի եկաւ
 Եւ աչքերը բաց արեց,
 Ինչպէս տեսաւ մերկ Վիրապին,
 Նա էլ շէյթան անուանց

— Ես շէյթան չեմ, զարդաշ, վերկաց,
 Այլ քեզն պէս մի մարդ եմ,
 Վեր կաց շուտով և խնացիր,
 Որ քեզ մահից փրկել եմ:

Վերկացրեց այս խոսքովը
 Այն խեղճ մարդուն և պատմեց
 Մանր բարակ գլխի անցքը
 Եւ պարանը ցոյց տուեց:

Նա Վիրապի վզովն ընկաւ
 Եւ խկոյն նորան գրկեց
 Եւ իւր խորին զգացմունքով
 Շնորհակալութիւն յայանեց:

Յետոյ հանեց իւր խաչանը
 Եւ կամեցաւ սպանել
 Իւր դաւաձան չար կնոջը,
 Որ խեղդել էր կամեցել:

Բայց Ա իրապը այդ չթողաց
 Եաց. զարդաշ, ձեռք մի տուր,
 Իսկ եթէ դու կամենում ես,
 Քո կնկանը Բրախ արուր (29)

Փառք Աստուծոյ ձեր հաւատը
 Բրիտանեկից նման չէ,
 Սորան թող և ուրիշն առ,
 Մարդասպանութիւն պէտք չէ:

Ինչո՞ւ համար ի զուր տեղը
 Երիւնի մէջ թաթխուես,
 Բայց ես զիտեմ՝ զորա համար
 Դատաստանի տակ կընկնես:

Եյս խօսքերով մեր Ա իրապը՝
 Սորան շատ շուտ համոզեց,
 Որը կնկան յուշ բերելով,
 Ծեծով տանից դուրս արեց:

— Ղարդաշ, ասաց յետոյ թուրքը,
 Պատճառն ի՞նչ է որ մերկ ես,
 Դու հրատեղից այստեղ եկար,
 Թէ Այսին (30) զրկեց քեզ:

Բայց սպասիր, դեռ մի պատմիր
 Եմբողզ զլիւիդ անցքերը,
 Թող դեռ գնամ հանդերձ բերեմ,
 Ծածկիր քո մերկ մարմինը:

Եյս ասելով խելոյն գնաց
 Եւ բերեց մի ձեռք հանդերձ՝
 Ա այր զնելով նորա առաջ,
 Ինքն էլ նորան հագցրեց:

— Ըհը, զարդաշ, այժմ պատմիր,
 Թող րարեբր (34) իմանամ,
 Բայի (32) ես էլ քո ցաւերը՝
 Բժշկել կարողանամ:

Եւ Սիրապը բացեց բերան,
 Նորէն պատմել սկսեց,
 Եւ ամբողջ իւր գլխի անցքը՝
 Թուրքին մի առ մի յայանեց:

— Այդ կինը, որ դու ասում ես,
 Է՛ հարազատ իմ քոյրը,
 Բայց իմացիր առանց Ալլահ
 Չէ եղել այդ անցքերը:

Շահին (33) Նորան՝ այժմ է միշտ,
 Դու երբէք չի վախենաս
 Եւ շատ շուտով շորդ ու ձիդ՝
 Առաւօտուն կստանաս:

Այստեղ մի քիչ հանդատցիր,
 Առաւօտը լուսանայ,
 Կերթամ քուրս կտիպեմ,
 Որ շորերդ ու ձիդ տայ: —

Մեր Սիրապը իւր Աստըծուն
 Ուրախ, ուրախ փառք տուեց,
 Եւ անկողնում պառկելուն պէս,
 Իսկոյն անշարժ նա քնեց:

Առաւօտը շուտ լուսացաւ,
 Արեգակը ծագած էր,
 Բայց տակաւին խեղճ Սիրապը
 Անուշ քնով պառկած էր:

Թուրքը տեղից շուտ վերկացաւ
 Եւ քրոջ տունը գնաց,
 Իւր գիշերուայ գլխի անցքը
 Նորան մի առ մի ասաց:

— Ե՛լս, էն հայի հողուն, զուբբան,
 Որ քեզ մահէց ազատեց,
 Մի՞թէ նա է քեզ վրկողը,
 Ե՛ս, եղ ինչ լաւ բան արեց:

Ուրեմն դու, ասաց տալով,
 Ղարդաշ, առ էս շորերը,
 Ղնա գոմից նորա ձին տար,
 Համ էլ առ էս կուրջներ: —

(Եւ եղբայրը նորա ձեռից,
 Իսկոյն ամենը առաւ,
 Շուտով գնաց քրոջ գոմը,
 Ե՛նտեղից էլ ձին տարաւ): —

Փաթաթուեց քոյրը չարաբուն,
 Եղբոր օրան շուտ վաղեց,
 Եւ Ա իրապի վզովն ընկաւ,
 Ճակատիցը համբուրեց

Որը յայնժամ վեր էր կացել
 Իւր տեղիցը, հաղնուել
 Եւ սկսում էր իւր ձիուն
 Տաք դոմիցը դուրս քաշել:

— Ղարդաշ, ինզրեմ դու ինձ ներքը,
 Եսաց լալով խեղճ կինը,
 Բայց իմացիր, առանց Ելլան
 Չի եղել այս ամենը: —

— Բաջի, դու էլ ինձի ներքը,
 Որ քո մօտ մեղանչեցի.
 Գորա համար ներողութիւն
 Եկապրիցդ էլ ինչրեցի: —

Եւ սորանով վերջացրին
 Նոքա իւրեանց խոսուածքը,
 Շուտ Ա իրապը իւր ձին նստաւ
 Եւ գտաւ ընկերտանցը:

,,Աղա, Ա իրապ, որտեղ էիր, որ
 Մենք մեռանք քեզ ման դալով,
 Ասացին իւր ընկերները՝
 Մտառ դէմքին նայելով:

— Սուէք, տղերք, էկէք գնանք,
 Ա իրապը պատասխանեց,
 Բայց իմացէք, որ էս զեղից՝
 Աստուած ինձի ազատեց:

— Եւր, որ է ինչ ինչ
 Ա Ն Բ Զ
 Եւր, որ է ինչ ինչ
 Ա Ն Բ Զ
 Եւր, որ է ինչ ինչ
 Ա Ն Բ Զ

ԹՈՒՉՆԻՒՄ

ԵՆՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(¹) Այս երգը երգուեցաւ առաջին անգամ Օրիորդաց Դպրոցում Հայոց Երևանայ:

(²) Սորա մտքը առած է շատ համառօտ պատմութիւնից, որ դասնուում է Մեսրոպը Դ. Թաղեաթեանցի աշխատասիրած Ա. հատոր զբքի էջերի մէկում:

(³) Այսինքն՝ էի:

(⁴) 1871 թուին՝ Մայիս ամսում, երբ ես վերադառնում էի Մոսկվայից և արգէն իմ հայրենեաց հողի վերայ էի, երևեցաւ իմ աչքին ալեգարդ ծերունի Մասիսը, իւր ձիւնափայլ գազաթով, ամբողջ Արարատեան դաշտը և վերջապէս տեղի իմոյս ծննդեան Երևան քաղաքը. ես ոգևորուեցայ նոր հողով, բացի բերանս և այս երգերով առաջի անգամբն, նուիրեցի իմ սրբազան Հայրենիքին, որոյ տեսութեանը այնքան փափագում էի:

(⁵) Հատուած Անսրէնուսիւն որդերու գութիւնից: Աշխատասիրութիւն հեղինակի:

(⁶) Այսինքն՝ երկնքումը:

(⁷) Փոխանակ՝ հանդիպեցայ:

(⁸) Տես զբրոյկիս 33 երեսի բանաստեղ-

Տուժիւնք:

(9) Ղամբարանշոյլ, Лампа.

(10) Այս է իմ մանկական աշխուժով աշխատասիրած ամենա առաջին փամփայտը, որը աւելորդ համարեցի զետեղել սորա մէջ:

(11) Յունվարի 26-ին 1875 թուին:

(12) Այս երգը գրուած է սոյն իսկ պարոնի խնդրքով, որին և նուիրումէ: Թէպէտ զգուտէի Ղամախույ շարժին վերաբերեալ ճիշտ տեղեկութիւններ, բայց հարց ու փորձով այսքան միայն կարողացայ խմանալ և կատարել վերոյիշեալ պարոնի հեռաւոր տեղեց արած խնդրքը:

(13) Ատինացոյ repetitio բառից է, որ կնշանակէ կրկնութիւն. գորօրինակ Генеральная репетиция (generalis repetitio — վերջին կրկնութիւն) որը, ինչպէս յայտնի է շատերին՝ կոչուում է այն թատրոնական զերերի կրկնութիւնը, որ օր յառաջ քան դերկայացումը՝ զերասանները հագնուում են իւրեանց պատշաճաւոր հագուստներով և դուրս են գալիս թատրոնական բեմի վերայ և ներկայացնում են՝ իւրեանց զերերի մէջ (վերջին անգամ) առաւել ընդունա-

կուելու և վարժուելու համար. իսկ այստեղ՝ կարող եմ ասել, համարեա միեւնոյն նշանակութիւնն ունէ. երեկոյեան և վաղ առաւօտուն նշանակեալ ժամերում երեւելի ուսմանարանների մէջ, որտեղ շատ աշակերտներ են գիշերում՝ լինում է репетиция — կրկնութիւն աշակերտաց համար, որք այն միջոցներում պատրաստում են իւրեանց դասերը:

(14) Այս աւանակ:

(15) Չորի, катрь:

(16) Выючная лошадь:

(17) Անասունները:

(18) Ատուած վկայ է:

(19) Քոյրիկ:

(20) Աղբայր:

(21) Սորանից յետոյ՝ ի բաց է հանած մի քանի տուն՝ հեղինակից անկախ պատճառներով:

(22) Ղառնուկ:

(23) Տմարդ:

(24) Օրայ կոչուում է առհասարակ Արևելեան գոմերի մէջ այն բաժանած կովերի՝ եզների՝ գոմէշների և ձիերի տեղերից բարձրացրած և պատած մի դապաչափ վան-

դակապատով (մըհաջառով) տեղը, որը տա-
 քանում է միջի եղեալ անասնոց արտաշնչու-
 թիւնից: Դորա խորքում դասնում է մի
 վառարան, որը ցուրտ միջոցներում վառում
 են և տաքացնում օդան: Չմեռ ժամանակ մի
 քանի գիւղացիներ հաւաքւում են այդ տեղ
 և գրոյց են անում: Երեւնում և նորա մօ-
 տակայ գիւղերում գործ են ածում և «սա-
 բառը, որը միւսնոյն նշանակութիւնն ունէ:

(25) Բուխարի, КАМИНЪ:

(26) Խողովակ, ТРУБА:

(27) Հերթիկ լինում է առհասարակ հա-
 ցատան՝ գոմերի և օդայի (սաքուի) կտերց
 վերայ, որից ցերեկ ժամանակ ներս է ընկ-
 նում լոյսը և ընդունում է իւր վերայ լու-
 սամուտի նշանակութիւնը, իսկ հացատնե-
 րում և խողովակի, որից դուրս է գնում
 վառած թոնրի բոց ու ծուխը:

(28) Սատանայ, սատանայ:

(29) Թոյլ տուր, արձակիր,

(30) Եստուածը:

(31) Հողսերդ:

(32) Ո՞ր դիտէ, կարող է լինել

(33) Փառք:

**ԳՐԻՒՍ ՏՊԵՂԳՐՈՒԹԵԼՆ
 ՕՆԵՐԳԵԼԻ ԿՊԵՍՏՈՂՆԵՐԻՆ:**

Ես թէպէտ խոստացել էի, ինչպէս իմ յայ-
 տարարութիւններով, նոյնպէս և լրագրների մի-
 ջոցաւ տպագրել զըրուկիս բոլոր բաժանորդնե-
 րի անունները, բայց դժբախտաբար, այս ան-
 գամ անկարող եղայ խոստմանս իրագործելում,
 որովհետեւ, առաջինը՝ իմ այլ և այլ տեղերից
 ստացած բաժանորդական գումարը հազիւ բա-
 ւականացաւ միայն տպագրութեան կէս մասին
 և երկրորդ՝ միմիայն անուանց այս դիրքով տպա-
 գրութիւնը, բաւականի ծախս էր պահանջում,
 այստեղ Երեւանում, վասնորոյ՝ յուսով եմ, որ
 մեր բանիմաց և ուսումնաստէնչ եղբարքը, սի-
 րով կ'ներեն ինձ: Ես այդ զգում եմ: — Ուստի
 մնում է ինձ միայն յայտնել նոցա իմ խորին
 և հրճուանքով լի ջերմ շնորհակալութիւնը:
 Բայց այն պատուելի անձանց, որոնք սորա
 տպագրութեան համար՝ յարգելով մեզ և մեր
 խնդիրը, նեղութիւն են յանձն ատել բաժա-
 նորդներ գտնելու, պարտք եմ համարում ինձ
 յայտնելով իմ սիրալիը շնորհակալութիւնը,
 դրոյմել նոցա անունները ի ներքոյ սորին, իբրև
 մի անմոռանալի ինձ համար յիշատակ:

Եղբիրման. Գէորգ սահ. Կահ. Սարգսլեանոյ

Անայրաց Սրբապետն Երասխան, Յանք Սողո-
 րէկան: Երանու զիւղ. Բարեկարգ Արարչի գա-
 ւասի Յօանն Կա: Միլի Գերբէկան: Բաղու.
 Գրեգոր Յ. Կիլիարեան, Զատար Ապշեան, Հայ-
 րապետ Յանալեան: Գրիգորիսայօլ. Լուսիս Ս.
 Մանուկանի, Գերբէ Խ. Մանուկանի: Գորի.
 Յովնանէս առգ Կա: Տէր Միստեան: Դաւրեժ.
 Մարգար Երասխան: Երևան. Աման Կա:
 Տէր Յովնանէսեան, Ռաւսաճ Բէլ Մելի-Փաշա-
 եան, Գրեգոր Եղեապարեան, Օսթաթալայ. Յով-
 նանէս առգ Կա: Երանեան, Եհարի Ս. Ա-
 րարեան: Էջմիածին. Գրեգորիս Արարապետ
 Տէր Յանալեան: Լանքորան. Նիկողայոս Եր-
 ասխան: Աղղղ. Պօղոս Մելի Դարարեան:
 Դարաքիլայ. Երան Կա: Տէր Սիմեոնեան:
 Դղլար. Սրբապետն առգ Կա: Ֆիլիան: Դու-
 րայ. Երան Մելի Դարարեան: Եսխիջևան
 Հին. Սևակ Մանուկան: Էամակի. Եղեապար
 Յ. Մերաբէկեան: Զուղայ. Արևանէս Կա:
 Տէր Պօղոսեան: Ս. Պետրոսը. Յովնանէս Կա:
 Պօղոսեան: Սաւրապօլ. Բարդուղիմէոս Կա:
 Բեկեղեան: Ալաղիկաւազ. Ե. Տէր Յովնան-
 անէան: Բանաքեռ. Երան Կա: Մանուկեան:
 Օղթայ. Գրեգոր Կա: Խորասանեան:

Էմին Տէր Գրիգորեան:

ՉԱՅՆԱԳՐԱԿՆ
 ՔԱՐՏԵՆԵՐ

18374

2013

« Ազգային գրադարան

NL0372305

